

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ СТИМУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЯПОНІЇ

І. О. ГАЙДА

(ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»)

Анотація. Мета статті полягає у дослідженні інноваційної політики Японії, а також у детальному вивченні механізмів такої політики. Необхідно розкрити Базові плани розвитку науки і технологій їх ключові аспекти. Дослідити методи державного стимулювання інноваційної політики та напрямки державної підтримки науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у Японії.

Визначено та розкрито Базові плани державної підтримки науки і технологій, а також механізми, що забезпечують лідерство країни та ринку технологій. Досліджено структуру інноваційної діяльності Японії, та методи такого результативного стимулювання інноваційної діяльності.

Саме інноваційний шлях розвитку економіки забезпечує оновлення технологій, товарів і послуг, ефективне використання науково-технічного потенціалу та стимулювання його підвищення. Важливе місце в такій політиці відводиться податковим заходам. Уряд у Японії ввів податкові стимули, бо прагнув схилити приватний бізнес до активнішої участі у фінансуванні національних науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок (НДДКР).

Ключові слова: інновації, державна інноваційна політика, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), податкове стимулювання, наука і технологія, конкурентоспроможність.

На сучасному етапі розвитку одним із найважливіших факторів забезпечення конкурентоспроможності підприємств та економіки загалом є широке запровадження інновацій.

Напис на етикетці «Зроблено в Японії» можна знайти на проданих в усьому світі товарах. Це вже не просто означає місце виробництва, а мається на увазі багата історія інноваційних технологій виробництва, багато з яких пов'язані з японською традицією і філософією. Японія є провідним виробником різноманітної продукції, що популярна в усьому світі. Унікальна нація важливим аспектом до успіху вважає відображення японської культури у продукції країни, у методах проектування і виробництва.

Суть японської моделі інноваційної політики полягає у визначенні пріоритетних напрямів інноваційного розвитку та наданні

їм значної державної підтримки. В Японії на державному рівні визначаються конкретні технологічні переваги, які повинні бути досягнуті, здійснюється стимулювання їх подальшого розвитку з метою переведення на нові технології всього народного господарства.

Тема науково-технічного прогресу та дослідження посідає важливе місце в дослідженнях багатьох учених, зокрема І. Шумпетера, А. С. Гальчинського, В. М. Гейця, А. М. Поручника, В. С. Савчука та ін. У їх працях відображені основні положення інноваційної політики держави, але недостатньо уваги приділено принципам стимулювання державної інноваційної політики.

На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у визначенні основних напрямів державної підтримки науково-дослідних і дослідно-кон-

структорських робіт (НДДКР) на прикладі Японії, що забезпечують технологічні переваги країні. Одним із напрямів цього дослідження є розкриття Базових планів державної підтримки науки й технологій і визначення механізмів, що забезпечують лідерство країни та ринку технологій. А також необхідно дослідити структуру інноваційної діяльності Японії та методи такого результативного стимулювання інноваційної діяльності.

Уряд Японії розробив і реалізує політику активного втручання у виконання різноманітних науково-технічних завдань і масштабу (централізоване регулювання розвитку науково-технічної та інноваційної сфери у цій країні використовувалось і раніше). Так, у Японії створена розгалужена мережа державних органів, які формують науково-технічні пріоритети й розробляють оптимальні механізми стимулювання участі приватних компаній у пріоритетних проектах. Механізми сприяння розвитку інновацій у Японії регулюються Законом з науково-технічного розвитку, який прийняв Парламент країни 1995 р. Цей закон був покликаний зміцнити національну економіку та покращити становище всієї нації, яка на той час знаходилась у стані довготривалої рецесії. Крім того, цей законодавчий акт націлений на розвиток науково-технічної галузі, яка б забезпечувала сталий розвиток країни та світове лідерство у зазначеній сфері. Законом також передбачено обов'язкову розробку та підтримку з боку Ради з питань політики у сфері науки і техніки при Кабінеті міністрів Японії так званих «Базових планів розвитку науки і технологій у Японії». У таких Планах повністю викладається політика розвитку основних науково-дослідних розробок і їх застосування у суспільстві й економіці країни на кожні п'ять років [1, с. 81].

Із 1996 р. у Японії було прийнято чотири Базових плани розвитку науки і технологій, ключовими аспектами яких було [5, 6]:

Перший Базовий План (1996–2000 рр.) – створення сучасної інноваційної системи, а також збільшення державного фінансування науково-технічної галузі Японії на суму 17 трлн ієн. Основним об'єктом цього фінан-

сування були роботи дослідників у національних університетах Японії. Саме це дозволило підвищити конкурентоспроможність науково-дослідних установ.

Другий Базовий План (2001–2005 рр.) – реформа в галузі науки й техніки шляхом створення нових наук, що давали б можливість створити міцну економіку та здорове процвітаюче суспільство. У цьому плані також були визначені пріоритетні сфери, в які передбачалися державні інвестиції: енергетика; виробничі технології; інфраструктура; біологічні науки; інформаційні та комунікаційні технології; науки з вивчення навколишнього середовища; дослідження космосу та океану; нанотехнології та природознавство. Крім того, одним із головних завдань було збільшення фінансування до 24 трлн ієн (близько 1 % ВВП країни) за умови щорічного зростання ВВП на 3,5 %.

Третій Базовий План (2006–2010 рр.). Основними сферам фінансування мають стати галузі науки, які протидіють зменшенню народжуваності та старінню нації; безпеці та протидії глобальним змінам клімату, а також світовому зростанню населення. Також у Плані передбачалося збільшення фінансування інноваційної діяльності для виживання у конкурентній боротьбі із країнами Азії (Китай і Корея), США та європейськими країнами.

Четвертий Базовий План (2011–2015 рр.) – надання пріоритетності інвестиціям у конкурентоспроможні дослідницькі програми з метою вироблення інновацій. Нарощування інвестицій також передбачає створення програми фінансування перспективних на міжнародному рівні інноваційних досліджень у науці й техніці, а також реалізацію розширених і постійних досліджень системи податкових стимулів. Цей План базується на таких основних позиціях:

1. комплексний розвиток інфраструктури «Наука, технології та інновації (НТІ)»;
2. підвищення пріоритетності ролі людських ресурсів і організацій, що їх розвивають;
3. реалізація активної державної політики у галузі НТІ, що широко популяризується у суспільстві.

У Японії створений фонд бізнес-інновацій для підвищення конкурентоспроможності національних компаній, що працюють у секторі навколишнього середовища та біотехнологій. Цей фонд повністю спирається на

державну підтримку. Проект на 95 % фінансує уряд і лише на 5 % – приватний бізнес. Уряд вживає протекціоністських заходів щодо захисту національного ринку та пріоритетних напрямів науково-технічного прогресу (рис. 1).

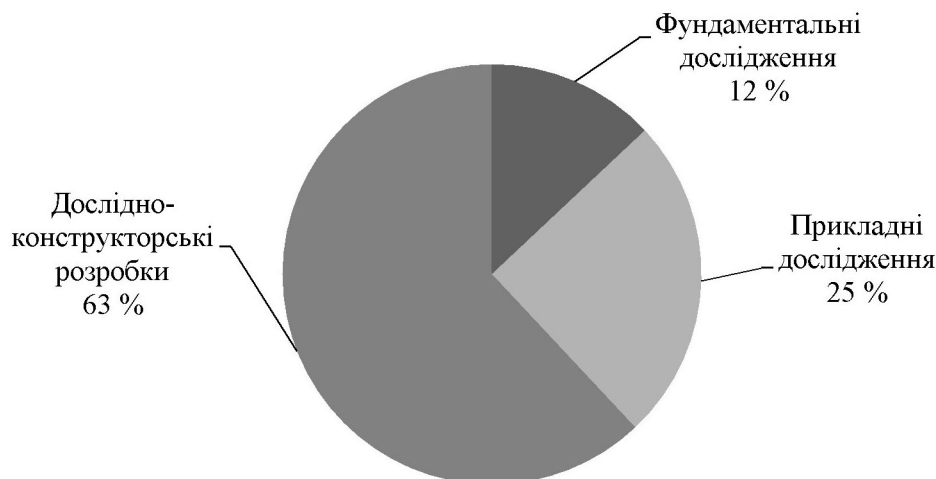


Рис. 1. Структура інноваційної діяльності в Японії за 2014 р.

До фундаментальних досліджень зараховують систематичну наукову діяльність зі здобуття нового знання, що вирізняється невизначеністю перспективи практичної реалізації і довгостроковим характером, прикладні спрямовані на конкретні сфери застосування, а розробки пов'язані зі створенням конкретних нових виробів, матеріалів, технологій і з їх удосконаленням.

Уряд Японії підтримує науково-інноваційну діяльність підприємств різноманітними способами, які наведені на рис. 2 [2, с. 136, 3, с. 11].

Різні форми державної підтримки покликані «здешевити» вартість інвестицій в інновації, що стає додатковим стимулом для інвесторів у процесі прийняття рішення. Становлення інноваційно-інвестиційної моделі економіки Японії неможливе без застосування державою комплексу стимулів, у першу чергу фіскального характеру. Обумовлено це тим, що інвестиції в інновації пов'язані з додатковим ризиком, тому очікуваний прибуток має його компенсувати.

Значна частина державного фінансування НДДКР у Японії націлена в галузі, що не

забезпечують приватному капіталу швидкої комерційної віддачі, але необхідні для функціонування економіки країни та досягнення загальнонаціональних цілей, це, зокрема, космос, екологія, атомна енергія та ін. А також уряд більшою мірою фінансує ті сфери фундаментальних досліджень, у яких приватний капітал не зацікавлений. При цьому в Японії понад половину державних коштів уряд виділяє університетам і лише близько чверті – державним і муніципальним науково-дослідним установам. 2014 р. витрати в Японії на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи становили 3,38 % до ВВП, або 165,3 млрд дол. США, і це значно менше порівняно з 2011 р., тоді витрати на НДДКР становили 3,39 % до ВВП, або 185,6 млрд дол. США (рис. 3).

Із-поміж ключових інструментів заохочення прикладних наукових досліджень і розробок, пов'язаних із упровадженням передової технології, провідне місце посідає оподаткування. Переваги податкових інструментів обумовили той факт, що сьогодні вони є невід'ємними складовими податкових систем більшості країн світу.



Рис. 2. Напрями державної підтримки НДДКР у Японії

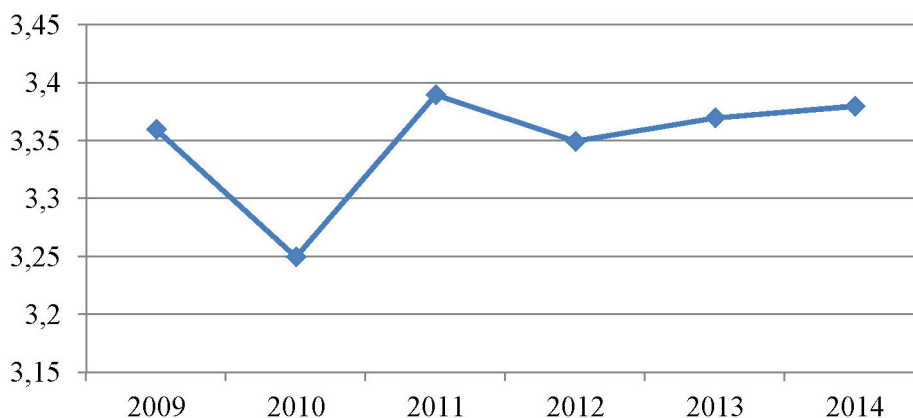


Рис. 3. Витрати на дослідження і розробки за 200–2014 рр. в Японії, % до ВВП (складено на основі [7, 8])

Податкове стимулювання інноваційної діяльності є найпоширенішим у закордонній практиці напрямом державного управління. За формою впливу воно належить до непрямих методів державного управління щодо інноваційної діяльності, а відмова держави

від частини податкових надходжень є його сутністю. Збільшення обсягу інноваційної продукції призводить до збільшення суми податкових надходжень.

На думку японського керівництва, з-поміж заходів фінансового стимулювання іннова-

ційної активності приватного сектора один із найбільш ефективних – податкові пільги. У Токіо вважають, що мотивування компаній іти інноваційним шляхом розвитку за рахунок полегшення податкового тягаря набагато результативніше, ніж прямі дотації і субсидії. Основне завдання в наданні податкових пільг підприємствам – стимулювання зростання витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), які розглядаються як основний показник інноваційної активності. Максимальні пільги надаються галузям, що забезпечують технічний і технологічний прогрес країні. Знижки з податків використовуються для стимулювання внутрішньофірмових досліджень.

Податкове стимулювання інноваційної діяльності в Японії здійснюється шляхом надання податкових кредитів: податковий кредит у розмірі 20 % приросту витрат на НДДКР; податковий кредит у розмірі 7 % інвестицій у НДДКР у сфері базових технологій (застосування цього заходу регулює міністерство фінансів Японії). Сума обох податкових кредитів не повинна перевищувати 15 % заборгованості фірми з податку.

У Японії 2003 р. була прийнята система податкових знижок на загальний обсяг витрат, пов'язаних із науковими дослідженнями. Відповідно до неї розмір спеціальних податкових знижок на загальний обсяг витрат на НДДКР становить від 8 до 10 % від цього показника. Окрім постійно діючих податкових пільг, уряд також періодично, на тимчасовій основі збільшує податкові знижки. Наприклад, 2006 р. уряд ввів систему податкових знижок, що була пропорційною зростанню витрат на НДДКР і діяла два роки. Якщо витрати на НДДКР у поточному році перевищували відповідні витрати за два попередні роки, то підприємство отримувало додаткову податкову знижку розміром 5 %.

У Японії достатня увага приділяється також стимулюванню інноваційної діяльності малих і середніх підприємств, таким чином уряд прийняв систему податкових знижок, відповідно до якої малим і середнім підприємствам надаються знижки на більш вигідних умовах, ніж великим компаніям. Малі

й середні підприємства, що здійснюють НДДКР, можуть отримати податкову знижку у розмірі 12 % від суми витрат на проведені ними НДДКР. Максимальний розмір знижки не перевищує 20 % суми, що виплачує компанія як корпоративний податок. При цьому сума знижки віднімається з податкової бази місцевого корпоративного податку.

Також, уряд надає податкові знижки підприємствам, які здійснюють дослідження спільно з державними науково-дослідними установами, університетами та іншими вищими навчальними закладами. Для таких підприємств 12-відсотковий ліміт податкової знижки збільшується на суму, еквівалентну 12 % витрат на спільні дослідження. При цьому загальний обсяг знижок не повинен перевищувати 14 % суми корпоративного податку, який виплачує компанія. Поряд зі знижками на корпоративний податок компаніям, що організовують свої науково-дослідні установи на території національних університетів або науково-дослідних інститутів при університетах, надається знижка на податок на придбання майна в розмірі 50 %. У Японії також передбачено ряд знижок для компаній, що використовують технології, визначені урядом як найбільш важливі. Як найбільш важливі уряд визначив 132 технології, і їх використання передбачає 7 %-ві знижки від витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. Провідне місце посідають технології, використовувани в електроніці, напівпровідниках, робототехніці, виробництві нових матеріалів, біотехнології та космічних дослідженнях [4].

Отже, в Японії основним завданням у наданні податкових пільг підприємствам є стимулювання зростання витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, які розглядаються як основний показник інноваційної активності в країні.

У інноваційній політиці Японії Уряд країни грає провідну роль і здійснює централізоване регулювання розвитку науково-технічної та інноваційної сфери у країні. Японський уряд не виділяє значних коштів на фінансування промислових НДДКР, так само як і не гарантує компаніям ринків збуту для нової

продукції, але воно вживає протекціоністські заходи для захисту національного ринку і допомагає корпораціям «стати на ноги» на передових напрямках НТП.

Інноваційна політика повинна ґрунтуватися на таких пріоритетах загальної економічної політики, як законодавча база регулювання інвестиційної та інноваційної політики, система стимулювання інноваційного підприємництва через податкову політику та створення або вдосконалення інноваційної інфраструктури.

Головною рушійною силою інноваційної діяльності в економіці Японії є використання компаніями інновацій в конкурентній боротьбі з метою підвищення рівня їх конкурентоспроможності. Саме такий децентралізований «попит на інновації» дає змогу побудувати цілісну національну інноваційну систему, в якій забезпечується взаємодоповнюваність бюджетного та корпоративного фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності.

Завдяки дієвим механізмам стимулювання інноваційної політики, яку розробляє уряд і регулює закон, Японія є високотехнологічною країною, що завжди рухається в напрямку НТП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рюмина Ю. А. Зарубежный опыт налогового стимулирования инновационной деятельности // Рюмина Ю. А. // Вестник Томского государственного ун-та. Экономика. – 2012. – № 3. – С. 80–85.
2. Хватова Т. Ю. Национальные инновационные системы зарубежных стран: цели и стратегии развития / Хватова Т. Ю. – СПб. : Изд-во Политехнического университета. – 2009. – 298 с.
3. Леонтьев Л. И. Опыт стимулирования инновационной деятельности за рубежом / Л. И. Леонтьев // Инновации. – 2003. – № 4. – С. 11–13.
4. «Mini Country Report/Japan (under Specific Contract for the Integration of INNO Policy

TrendChart with ERAWATCH (2011–2012))» European Commission, 2011 – p.28, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/countryreports/japan_en.pdf (visited 2 December 2015). – Назва з екрана.

5. «The 4th Science and Technology Basic Plan of Japan (2011–2015)» Government of Japan, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mext.go.jp/component/english/_icsFiles/afieldfile/2012/02/22/1316511_01.pdf (visited 2 December 2015).
6. «Science and technology basic plan (provisional translation) Government of Japan», 2006. – 70 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www8.cao.go.jp/cstp/english/basic/3rd-Basic-Plan-rev.pdf> (visited 2 December 2015).
7. «The Global Innovation Index 2013 (The Local Dynamics of Innovation)», 2013. – 417 p. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/economics/gii/gii_2013.pdf (visited 2 December 2015). – Назва з екрана.
8. OECD. Main Science and Technology Indicators. World Economic Forum. [Електронний ресурс]. – Paris, 2014. – 133 p. – Режим доступу: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/science-and-technology/main-science-and-technology-indicators/volume-2014/issue-1_msti-v2014-1-en#page1 (Visited 2 December 2015). – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Rjumina Ju. A. *Bulletin of the Tomsk State University. Economy*. 2012, no. 3, pp. 80–85.
2. Hvatova T. Ju. *Nacional'nye innovacionnye sistemy zarubezhnyh stran: celi i strategii razvitija* [National innovation systems of foreign countries: objectives and strategies]. SPb.: Izd-vo Politekhicheskogo universiteta, 2009. 298 p.

3. Leont'ev L. I. *Innovations*, 2003, no. 4, pp. 11–13.
4. Mini Country Report/Japan (under Specific Contract for the Integration of INNO Policy TrendChart with ERAWATCH (2011–2012)). European Commission, 2011. 28 p. Available at: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/countryreports/japan_en.pdf.
5. The 4th Science and Technology Basic Plan of Japan (2011–2015). Government of Japan, 2012. Available at: http://www.mext.go.jp/component/english/_icsFiles/afieldfile/2012/02/22/1316511_01.pdf.
6. Science and technology basic plan (provisional translation). Government of Japan, 2006. 70 p. Available at: <http://www8.cao.go.jp/cstp/english/basic/3rd-Basic-Plan-rev.pdf>.
7. The Global Innovation Index 2013 (The Local Dynamics of Innovation), 2013. 417 p. Available at: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/economics/gii/gii_2013.pdf.
8. OECD. Main Science and Technology Indicators. World Economic Forum. Paris, 2014. 133 p. Available at: http://www.keenpeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/science-and-technology/main-science-and-technology-indicators/volume-2014/issue-1_msti-v2014-1-en#page1.

И. О. Гайда (ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»). **Общие принципы и методы стимулирования государственной инновационной политики Японии.**

Аннотация. Цель статьи заключается в исследовании инновационной политики Японии, а также детальном изучении механизмов такой политики. Необходимо раскрыть Базовые планы развития науки и технологий и их ключевые аспекты. Исследовать методы государственного стимулирования инновационной политики и направления государственной поддержки научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ в Японии.

Определены и раскрыты Базовые планы государственной поддержки науки и технологий, а также механизмы, обеспечивающие лидерство страны и рынка технологий. Исследована структура инновационной деятельности Японии и методы такого результативного стимулирования инновационной деятельности.

Именно инновационный путь развития экономики обеспечивает обновление технологий, товаров и услуг, эффективное использование научно-технического потенциала и стимулирование его повышения. Важное место в такой политике отводится налоговым мерам. Налоговые стимулы были введены в Японии из-за стремления правительств склонить частный бизнес к активному участию в финансировании национальных научно-исследовательских и опытно-конструкторских разработок (НИОКР).

Ключевые слова: инновации, государственная инновационная политика, научно-исследовательские и опытно-конструкторские работы (НИОКР), налоговое стимулирование, наука и технология, конкурентоспособность.

I. Haida (Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman). **The general principles and methods of stimulation the state innovation policy of Japan.**

Summary. The purpose of the article is to study the innovation policy of Japan, and a detailed study of the mechanisms of such policy. It is necessary to reveal the Basic plan for science and technology and their key points. And to study the methods of stimulation the innovation policy and directions of state support of research and development work in Japan.

The creating of favorable conditions for development and improving the efficiency of research and innovation is a priority of the state innovation policy in the innovation – developed countries. The stimulation of research and innovation serves as a mechanism for implementing the strategic objectives of the state innovation policy.

The disclosure of basic principles and methods of stimulating innovation policy in Japan.

The logical and comparative analysis, method of data comparison.

It was determined and disclosed the Basic plans of state support of science and technology as well as mechanisms to ensure the leadership of the country and technology market. It was studied the structure of Japan's innovation and effective methods to stimulate innovation activities.

Exactly, an innovative way of economic development provides updated technology, goods and services, efficient use of scientific and technological capacity and stimulate its increase. Important role in this policy was given tax measures. The introduction of tax incentives in Japan was because of governments want to persuade the private businesses for greater involvement in the financing of national scientific research and experimental development (R&D).

Keywords: *an innovation, a state innovation policy, the research and development (R&D), the tax incentives, a science and technology, the competitiveness.*